

नेपाली बालवाङ्मयका ऐतिहासिक महत्त्वका दुई कृति

गङ्गाधर शास्त्री द्रविड

१. गोर्खा पैह्ला किताब (प्रथम भाग)

यो ऐतिहासिक पुस्तकको मदन पुरस्कार पुस्तकालयमा उपलब्ध प्रतिमा लेखकको नाम, प्रकाशकलगायतका कुरा भएको पाना छैन। पुस्तकका सबै पाना पनि उपलब्ध छैनन्। जम्मा ६८ पृष्ठसम्म देखिन्छ। चार भागमा विभाजित यस पुस्तकको पहिलो भागमा स्वरवर्ण र व्यञ्जनवर्णका बारेमा, दोस्रो भागमा महिना, बार, तिथि, ऋतु, राशि, चिठी लेख्ने तरिकाका बारेमा, तेस्रो भागमा हिन्दुस्थानी सिक्काको विनिमय दर, जमिन र कपडा नाप्ने, तौल, एकाइ दहाई, गिन्ती, पहाडा आदिका बारेमा र चौथो भागमा नेपाली अक्षर, उर्दू र रोमन अङ्ग्रेजी, अङ्ग्रेजीमा दिन र महिनाका नामहरूका बारेमा जानकारी दिइएको छ। यस पुस्तकको लेखक गङ्गाधर शास्त्री द्रविड भएको कुरा अनुसन्धाता शरदचन्द्र शर्मा भट्टराईले उल्लेख गरेका छन्: “हतारिएर जयपृथ्वीलार्इ नेपाली बालपाठ्यपुस्तकका पहिला लेखक भनेर अनावश्यक श्रेयको पगरी गुताइदिनु हुँदैन, जब शिखरनाथ सुवेदी (१९२१-२००५) को **गोर्खा वर्णमाला** सं. १९५८ भन्दा अघि नै छापिइसकेको थियो भन्ने बुझिन्छ। अझ त्यसभन्दा अघिको कुरा गर्ने हो भने गङ्गाधर शास्त्री द्रविडको **गोर्खा पैह्ला किताब** सं. १९४९ मै

प्रकाशित भइसकेको देखिन्छ। यस कुराले जयपृथ्वीको महत्त्व घट्ने होइन। उनले जनस्तरमा शिक्षा प्रचारको अभियानमा जुन भूमिका निर्वाह गरेका थिए त्यसैमा उनको महत्त्व छ। उनका **अक्षराङ्क शिक्षा** एवम् **बालबोध**लाई यही रूपमा हेर्नुपर्दछ” (शरदचन्द्र शर्मा भट्टराई २०५६ : २०६)।

जयपृथ्वीबहादुर सिंह

१. बालबोध नम्बर १

प्रकाशक-जयपृथ्वीबहादुर सिंह; मुद्रक-पशुपत प्रेस, बटु, फसिकेव, काठमाडौं; पहिलो संस्करण-१९५८, पृष्ठ-३८, मूल्य-अनुल्लिखित; चित्र-नभएको।

बालपाठ्य। नेपाली भाषाको ऐतिहासिक महत्त्वको पुस्तक। “यो किताव लड्काहरू लाई पढाउनाका निमित्त बनेकोछ। एस्को मत्त्व अक्षर चिनाउने मात्र होइन कि, भाषामा नभयाका व्यवहारमा चाहीने पदहरू जानुन् एस्मा लेखियाका किस्साहरूबाट नसिहत्लि स्वभाव राम्रो होस् बुद्धि बडोस; फेरी भाषामा ह्रस्व दीर्घ र तालव्य र मूर्धन्य दन्त्यसकारादिको होसराख्दैनन्, तेस्को पनि विवेकहोस्, भन्ना निमित्त बनेकाछ।” (भूमिका, पहिलो पृष्ठ)

“**बालबोध नम्बर १** बालपाठ्यपुस्तक हो। पुस्तकको नामको पछाडि ‘नम्बर १’ जोड्नाको अर्थ प्रथम भाग भन्ने बुझाउन हुनुपर्छ। उक्त पुस्तकको भूमिकामा “अंग्रेजि, उर्दू, संस्कृतका किताबबाट भिकि धेरै किताब बनेका छन, इ किताव रोलैसँग पढे बहुतै फाइदा हुनेछ, फेरि आफ्नै भाषामा हुनाले सजिलो पनि हुन्छ” भनिएकोबाट उक्त पुस्तक ‘रिडर’का रूपमा ‘सिरिजै’ बनेका वा बन्नेवाला रहेछन् भन्ने बुझिन्छ। १०X१४ सेण्टिमिटर आकारको ३८ पृष्ठे लघुआकारको पुस्तिका भए पनि यसका एकाधिक महत्त्व देखापर्दछन्। जयपृथ्वीको भाषाप्रेमको यो एउटा स्मारकै हो भन्नेमा बाधा पर्दैन। उनका व्याकरणिक सचेतता, नीति चेतना आदि कुरा भूमिकाबाट पनि स्पष्टिन्छन्। ... यसका रहेका छोटा कथा-किस्साहरूले **गोरखापत्र**का शुरुशुरुका छोटा कथा-किस्साको स्मरण दिलाउँछन्। यसैले जयपृथ्वी नेपाली कथा विधाको विकासमा टेवा पुऱ्याउने व्यक्ति पनि रहेछन् भन्ने जानकारी थपिन आएको कुराको पनि महत्त्व मान्नुपर्छ” (शरदचन्द्र शर्मा भट्टराई, २०५६: २०६)।